

Ігор Леонович САМСІН

д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; заслужений юрист України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4118-8452>

e-mail: sam.kiev.ua@gmail.com

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНТИМОНОПОЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ЦЕМЕНТУ

У статті здійснено комплексне дослідження адміністративно-правових засад антимонопольного регулювання на ринку цементу як стратегічно важливого сегмента національної економіки з урахуванням його структурних особливостей, високого рівня концентрації виробництва цементу та значення для функціонування будівельної галузі. Специфіка цементної галузі – це висока капіталомісткість виробництва, обмежена кількість заводів-виробників повного циклу виробництва, обмеженість сировинної бази, значні логістичні витрати та регіональна концентрація, що формує підвищені ризики монополізації та узгодженої анти-конкурентної поведінки суб'єктів господарювання, що зумовлює зловживання монополістичним становищем і обмеження входу для нових учасників.

Ключові слова: антимонопольне регулювання, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правове забезпечення, цементна галузь, виробництво цементу, конкуренція, державний контроль у сфері господарської діяльності

Стаття надійшла 24.02.2026

Статтю прийнято 03.02.2026

Статтю опубліковано 13.03.2026

ВСТУП

Ринок цементу є ключовим сегментом у системі виробництва будівельних матеріалів, що має стратегічне значення для економіки будь-якої країни. Особливістю цементної галузі є висока концентрація виробництва цементу та значних обмежень для входу нових учасників, а також у великій залежності від інфраструктурних витрат, наявності сировини та логістики. Через це є підвищений ризик утворення монополістичних і олігополістичних структур, здатних впливати на ціни, якість продукції та доступність для споживачів. Саме тому антимонопольне регулювання стає важливим інструментом державного контролю у сфері господарської діяльності. За таких умов адміністративно-правове забезпечення ефективного антимонопольного регулювання набуває особливої ваги, адже порушення конкурентного балансу призводить до цінових диспропорцій, зниження інвестиційної привабливості галузі та обмеження доступу споживачів до якісної продукції або вартість якої буде безпідставно завищена через відсутність чесної конкуренції.

Адміністративно-правові засади антимонопольного регулювання визначають механізми запобігання зловживанню монополістичним становищем, узгодженим анти-конкурентним діям і недобросовісній конкуренції. Їх ефективність залежить від чіткості нормативного закріплення повноважень уповноважених органів, прозорості процедур контролю за концентраціями, а також дієвості інструментів для притягнення до відповідальності. Особливістю цементної галузі та ринку цементу полягає у поєднанні ознак олігополії з регіональною диференціацією збуту, що ускладнює оцінювання рівня конкуренції та потребує врахування специфіки виробничо-логістичних процесів. У таких умовах особливого значення набуває ефективне адміністративно-правове регулювання конкурентних відносин.

У науковому вимірі актуалізується необхідність комплексного аналізу чинного законодавства та адміністративно-правових інструментів впливу на суб'єкти господарювання у сфері виробництва цементу та реалізації його. Дослідження відповідних засад дає змогу окреслити межі втручання держави, визначити оптимальний баланс

між свободою підприємницької діяльності та публічними інтересами, а також сформулювати пропозиції з удосконалення правозастосовної практики у цій сфері.

МЕТА статті – комплексний аналіз адміністративно-правових засад антимонопольного регулювання ринку цементу та цементної галузі України загалом та визначення проблем, формування стратегій діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, застосування яких зумовлено специфікою адміністративно-правових засад антимонопольного регулювання на ринку цементу та цементної галузі, а також низка інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проблематика антимонопольного регулювання адміністративно-правових засад на ринку цементу в Україні досліджується переважно в межах загальних підходів до правового регулювання господарської діяльності, технічного регулювання та державного контролю у сфері господарської діяльності. Водночас комплексні наукові дослідження, спрямовані безпосередньо на аналіз діяльності суб'єктів цементного ринку у цементній галузі як самостійного об'єкта правового регулювання, залишаються недостатніми.

Значний науковий доробок накопичено у сфері захисту економічної конкуренції в Україні. О.І. Драган, аналізуючи чинне законодавство, підкреслила, що адміністративно-правове регулювання захисту економічної конкуренції полягає в системі державних норм і процедур, які покликано: забезпечити рівні умови доступу суб'єктів господарювання до ринку, запобігати монополізації та недобросовісній конкуренції, встановлювати повноваження державних органів контролю та механізми відповідальності за порушення конкурентних правил [1].

У роботі О.О. Бакалінської правове забезпечення конкуренції у сфері господарювання розглянуто як систему норм і механізмів, що гарантують добросовісне конкурентне змагання та захист ринку від антиконкурентних дій. Нею підкреслено, що чесна конкуренція

забезпечує баланс інтересів виробників, споживачів і держави, сприяє прозорому регулюванню економічної діяльності та зменшенню корупційних ризиків у ринкових відносинах. Авторка досліджує не лише теоретичні основи, а й правові механізми державного контролю у сфері господарської діяльності [2].

Цементна галузь та ринок цементу в Україні характеризується високим рівнем концентрації виробництва, значними бар'єрами входу та залежністю ціноутворення від обмеженого кола виробників. Сукупність цих чинників зумовлює підвищені ризики антиконкурентної поведінки, що потребує системного адміністративно-правового регулювання та впливу з боку держави. В межах дослідження проаналізовано законодавство антимонопольного регулювання, повноваження органів державної влади, інструменти запобігання та припинення порушень, а також специфіку їх застосування саме у цементній галузі. Антимонопольне регулювання є складником державної конкурентної політики та реалізується через систему адміністративно-правових норм, спрямованих на попередження, виявлення та припинення анти-конкурентних дій. Нормативну базу становлять положення Конституції України [3]; Господарського кодексу України [4]; Закон України «Про захист економічної конкуренції» [5]; Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [6]; Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7]; Угода про асоціацію між Україною та ЄС [8], а також підзаконні акти, що визначають порядок розгляду справ про порушення конкурентного законодавства та методика визначення монопольного (домінуючого) становища. Ці акти формують адміністративно-правовий механізм впливу на суб'єкти господарювання, який охоплює контроль за концентраціями, узгодженими діями, зловживанням домінуючим становищем і недобросовісною конкуренцією та встановлюють правові засади за порушення антимонопольного законодавства. Встановлено, що для цементної галузі характерні ознаки олігополії: обмежена кількість виробників, регіональна сегментація, значні витрати на транспортування та енергоресурси. В таких умовах навіть формальна відсутність прямих картельних домовленостей не виключає можливості паралельної поведінки, яка призводить до одночасного підвищення цін. Адміністративно-правове регулювання повинно враховувати ці особливості у визначенні товарних та географічних меж ринку, а також при оцінці доказів анти-конкурентних узгоджених дій.

Окрему увагу приділено процедурі встановлення домінуючого становища. Згідно з методикою визначальними є частка суб'єкта господарювання на ринку, наявність бар'єрів входу, фінансові показники та можливість впливати на загальні умови обігу товару. На ринку цементу та усій цементній галузі бар'єри мають переважно структурний характер: необхідність значних капіталовкладень у виробничі потужності, доступ до сировинної бази, екологічні дозволи, енергозабезпечення. Це об'єктивно обмежує появу нових гравців і підсилює ринкову владу існуючих компаній. Дослідження практики правозастосування свідчить, що найбільш поширеними порушеннями у галузі є анти-конкурентні узгоджені дії у формі погодженого підвищення цін та зловживання домінуючим становищем шляхом встановлення дискримінаційних умов для окремих контр-

агентів. У таких справах ключове значення має доказування наявності узгодженості поведінки, що здійснюється на підставі економічного аналізу, дослідження динаміки цін, комерційної політики підприємств, обміну інформацією між ними.

Визначено, що ефективність адміністративно-правових заходів залежить від поєднання превентивних та репресивних інструментів. До превентивних належить контроль за концентраціями, який дає змогу запобігти надмірній ринковій концентрації ще до завершення злиття чи поглинання. Для цементної галузі це особливо актуально з огляду на обмежену кількість активів та значну частку кожного виробника у загальному обсязі виробництва цементу. Прикладом є придбання компанією «CRH UKRAINE B.V.» (Нідерланди) акцій ПрАТ «Дікергофф цемент Україна», що відбулося наприкінці 2024 р., для чого потрібний був дозвіл Антимонопольного комітету України (АМКУ) з наданням певних рекомендацій [9]. Оскільки заходи впливу включають вимоги та рекомендації, накладення штрафів, зобов'язання припинити порушення, примусовий поділ суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом.

Окремий напрям адміністративно-правового впливу пов'язано з адміністративно-правовим забезпеченням прозорості ціноутворення та недопущенням зловживань у періоди підвищеного попиту, зокрема під час реалізації масштабних інфраструктурних проєктів або відбудови об'єктів, пошкоджених внаслідок збройної агресії. У таких умовах цемент є стратегічно важливим ресурсом, а його дефіцит або необґрунтоване зростання цін безпосередньо впливають на темпи будівництва та соціально-економічну стабільність регіонів.

В межах дослідження обґрунтовано доцільність посилення аналітичного складника діяльності АМКУ шляхом використання сучасних методів аналізу ринку, моніторингу цін у режимі наближеного до реального часу та розширення співпраці з органами державної статистики. Це дасть змогу оперативно виявляти аномальні коливання цін та формувати доказову базу для відкриття судових справ.

Виявлено також необхідність вдосконалення процедур розгляду справ з урахуванням складності економічних досліджень у цементній галузі. Запропоновано розширити можливості залучення незалежних експертів та передбачити чіткі строки для проведення економічного аналізу, що сприятиме підвищенню якості рішень та зменшенню ризику їх скасування судами.

Дослідження показало, що судовий контроль за рішеннями антимонопольного органу є важливим елементом гарантування прав суб'єктів господарювання. Водночас надмірна тривалість судових процесів може нівелювати превентивний ефект санкцій. У зв'язку з цим доцільним є вдосконалення процесуальних норм стосовно адміністративно-правового забезпечення позову та виконання рішень АМКУ.

Окремо проаналізовано вплив імпорту цементу на конкурентне середовище. Лібералізація зовнішньої торгівлі створює додатковий конкурентний тиск на внутрішніх виробників, однак потребує балансування з механізмами захисту національного товаровиробника від демпінгових практик. Адміністративно-правове регулювання має забезпечувати узгодженість антимонопольних та торговельних заходів, щоб уникнути ситуацій,

коли захисні мита фактично посилюють монопольне становище окремих компаній на внутрішньому ринку.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено таке.

Адміністративно-правові забезпечення антимонопольного регулювання на ринку цементу та в цементній галузі:

загалом повинно базуватися на поєднанні чітких процедурних гарантій, глибокого економічного аналізу та системного моніторингу ринкової поведінки – лише за умови комплексного підходу можливо забезпечити баланс між інтересами виробників, споживачів та держави, мінімізувати ризики зловживань і створити передумови для стабільного розвитку галузі;

формують комплексну систему інструментів впливу держави на поведінку суб'єктів господарювання з метою адміністративно-правового забезпечення добросовісної конкуренції та недопущення зловживань.

Специфікою цементної галузі та ринку цементу є висока капіталомісткість виробництва, обмежена кількість виробників, значні бар'єри входу та залежність від логістичної інфраструктури, що обумовлює підвищені ризики концентрації та узгоджених антиконкурентних практик. Це потребує послідовного й професійного застосування адміністративно-правових механізмів контролю.

Обґрунтовано, що ключову роль у цій системі відіграють процедури державного контролю у сфері господарської діяльності, розслідування порушень законодавства про захист економічної конкуренції, застосування штрафних санкцій і зобов'язальних принципів, а також моніторинг цінової поведінки учасників ринку. Ефективність таких заходів залежить від якості доказової бази, прозорості процедур та передбачуваності правозастосовної практики. Водночас надмірний регуляторний тиск або формальний підхід до кваліфікації порушень можуть негативно впливати на інвестиційну активність у галузі.

Встановлено, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання має здійснюватися шляхом гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, уточнення критеріїв визначення домінуючого становища з урахуванням регіональних особливостей збуту цементу, а також посилення аналітичної спроможності антимонопольного органу.

Отже, адміністративно-правові засади антимонопольного регулювання цементної галузі та ринку цементу мають розвиватися з урахуванням галузевої специфіки та стратегічного значення цементної продукції для будівельного сектору й відбудови інфраструктури. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделей оцінювання конкурентного середовища в умовах післявоєнної реконструкції та інтеграції України до європейського економічного простору.

Список використаних джерел

1. Драган О.І. Адміністративно-правове регулювання захисту економічної конкуренції в Україні: монографія. Київ, 2018. 312 с.
2. Бакалінська О.О. Правове забезпечення конкуренції у сфері господарювання: монографія. Київ, 2019. 384 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (втратив чинність на підставі закону № 4196-IX від 09.01.2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
8. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>
9. Про результати розгляду справи про концентрацію Рішення Антимонопольного комітету України від 05 вересня 2024 р. № 304-р. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-rezultaty-rozghliadu-spravy-pro-kontsentratsiiu-7>

References

1. Drahan O.I. Administrative and legal regulation of the protection of economic competition in Ukraine: monograph. Kyiv, 2018. 312 p. [in Ukrainian].
2. Bakalinska O.O. Legal support of competition in the economic sphere: monograph. Kyiv, 2019. 384 p. [in Ukrainian].
3. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 06/28/1996 No. 254k/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Economic Code of Ukraine dated 01/16/2003 No. 436-IV (repealed by Law No. 4196-IX dated 01/09/2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
5. On the Antimonopoly Committee of Ukraine: Law of Ukraine dated 26.11.1993 No. 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> [in Ukrainian].
6. On protection against unfair competition: Law of Ukraine dated 07.06.1996 No. 236/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. On public procurement: Law of Ukraine dated 25.12.2015 No. 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> [in Ukrainian].
8. On the ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: Law of Ukraine No. 1678-VII of September 16, 2014 Association Agreement between Ukraine and the EU. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2> [in Ukrainian].
9. On the results of the consideration of the concentration case Decision of the Antimonopoly Committee of Ukraine of September 5, 2024 No. 304-p. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-rezultaty-rozghliadu-spravy-pro-kontsentratsiiu-7> [in Ukrainian].

Ihor SAM SIN

Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; Honored Lawyer of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4118-8452>

e-mail: sam.kiev.ua@gmail.com

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF ANTI-MONOPOLY REGULATION ON THE CEMENT MARKET

The paper carries out a comprehensive study of the administrative and legal principles of antitrust regulation in the cement market as a strategically important segment of the national economy, taking into account its structural features, high level of concentration of production and importance for the functioning of the construction industry. The specifics of the cement industry are high capital intensity of production, limited number of full-cycle manufacturing plants, limited raw material base, significant logistics costs and regional concentration, which creates increased risks of monopolization and coordinated anti-competitive behavior of business entities, which leads to abuse of monopoly position and restriction of entry for new participants. In this regard, the effectiveness of administrative and legal support for economic competition is of particular importance in the context of European economic integration and the state of war in Ukraine, and requires systematic and effective administrative and legal regulation and influence. In the process of analyzing the regulatory framework in the field of economic competition protection, in particular, legislation on concentration control, prevention of abuse of dominant position and counteraction to anti-competitive concerted actions. Special attention is paid to the powers of the Antimonopoly Committee of Ukraine as a central executive body with a special status, as well as administrative procedures for considering cases of violation of competition law. Key problems of law enforcement practice are identified, including the complexity of proving cartel collusion, imperfect methods for determining the boundaries of the product market, the duration of investigations and the limitations of preventive instruments of influence. The feasibility of harmonizing national legislation with the legislation of the European Union, the introduction of modern economic methods of concentration analysis and strengthening the institutional capacity of antimonopoly control bodies is substantiated. Proposals have been formulated to improve the administrative and legal regulation of the cement market, aimed at ensuring a balance between the interests of the state, producers and consumers, reducing the level of market concentration and creating predictable conditions for the development of fair competition. The results obtained can be used in regulatory activities, law enforcement practice and further scientific research in the field of competition law.

Keywords: antitrust regulation, administrative and legal regulation, administrative and legal support, cement industry, cement production, competition, state control in the field of economic activity